

K FINANČNÍ SÍLE ŠKOLSKÝCH SPOLKŮ V ČESKÝCH ZEMÍCH. ÚSTŘEDNÍ MATICE ŠKOLSKÁ A DEUTSCHER SCHULVEREIN PŘED PRVNÍ SVĚTOVOU VÁLKOU VE SROVNÁVACÍ PERSPEKTIVĚ (1880–1914)¹

MIKULÁŠ ZVÁNOVEC

Úvod

Již samotná existence dvou navzájem si konkurujících školských spolků Ústřední Matice Školské (ÚMŠ) a Deutscher Schulverein (DSV) usilujících o výstavbu národního školství v Předlitavsku a spoluvytvářejících společenský a kulturní život sklonku 19. a začátku 20. století, významným způsobem odráží liberalizační a demokratizační procesy stejně jako národnostní konflikty posledních čtyř dekad habsburského soustátí. Školské spolky měly, přes veškerou svou proklamovanou apolitičnost, nepřehlédnutelné vazby na národně-liberální politické kruhy a vzhledem k významu své agendy, jíž byla přikládána v rámci národně-obranného hnutí maximální důležitost, samy sebe pasovaly do role nositelů národní myšlenky. Až fascinujícím způsobem rozvětvená a bohatá spolková činnost, která postupně objímala celou řadu aspektů veřejného a politického života a nebála se zasáhnout ani do života soukromého, by jen stěží mohla být pravidelně a s narůstající intenzitou uskutečňována, nebýt odpovídající finanční podpory občanské společnosti a ideové podpory periodického tisku, který do značné míry suploval politická prohlášení, která byla školským spolkům platným spolkovým zákonem ostatně formálně zapovězena. V předkládaném komparativním pojednání by měla být zodpovězena především otázka, z jakých zdrojů získávaly školské spolky prostředky pro svůj hlavní cíl, tj. stavbu národních menšinových škol. Ambice takovéto analýzy spočívá v částečné revizi dosavadního českého výzkumu ohledně postavení školských spolků, ve kterém je stále silně rozšířena teze o inferiorním postavení pražské Ústřední Matice Školské vůči vídeňskému spolku

¹ Článek byl podpořen v rámci projektu Specifického vysokoškolského výzkumu č. 260460 na Institutu mezinárodních studií FSV UK.

Deutscher Schulverein.² Tento článek má za úkol ukázat, že takovéto hodnocení je při komparaci dostupných účetních údajů velice problematické a že ÚMŠ dokázala DSV nejenže velmi zdatně konkurovat, nýbrž jej v některých finančních ohledech dokonce i předčit a tím zdaleka lépe rozvinout svou činnost, nežli její vídeňský protějšek.

Vznik školských spolků

V souladu s liberalizačními a nacionalizačními procesy první poloviny 19. století lze nejpозději během revolucí roku 1848/49 spatřovat počátky snah o českou jazykově-kulturní exkluzivitu sahající do různých sfér společenského a hospodářského života, zejména pak do školství. Jakkoliv mohou být na ústavodárném Kroměřížském sněmu tyto nároky považovány za oprávněné, až skončení neoabsolutistické éry a schválení liberálních zákonů (zejména spolkového zákona roku 1867 a školského zákona roku 1869) včetně Prosinčové ústavy roku 1867 však přináší legitimitu těmto emancipačním snahám a to především skrze článek 3 ústavy o zrovnoprávnění všech obyvatel. Další státoprávní ústupky pro českou liberální politiku s F. L. Riegerem v čele, k nimž se i rakousko-uherským vyrovnáním zdála být otevřena cesta, byly však blokovány centralistickou německo-liberální politikou. Po ztroskotání fundamentálních článků roku 1871 tak staročeská strana nastupuje politiku pasivní resistance, kterou ukončí až její vstup do Taafovy vlády roku 1879. Pro v té době velmi silné německo-liberální kruhy jsou emancipační snahy neněmeckých národů vnímány jako národní a svým způsobem i státní ohrožení a snaží se postupně čím dál více podporovat postup proti takovým tendencím.

Jedním z prvních předchůdců moderních školských spolků je „Deutsche Schulgesellschaft“ vzniknuvší již roku 1867 se sídlem v Innsbrucku vedená prof. Zingerlem, která měla za úkol podporovat německé školství v jižních Tyrolích. Podobné aktivity zaměřené do oblasti školství lze vysledovat také u jiných měšťanských spolků té doby, např. u německého Casina v Praze.³ České školské aktivity na sebe nenechaly dlouho čekat. K prvním lokálním školským spolkům neboli „maticím“ patřil Spolek Komenský ve Vídni, Matice Prostějovská, Matice Olomoucká (všechny 1872) a Matice Českobudějovická (1873).

2 K tezi o silnějším postavení DSV daného jeho velikostí resp. celkově německého národně-obranného sektoru oproti tomu českému srov. Špiritová, Alexandra: Ústřední Matice Školská v letech 1880–1918. *Paginae historiae* 1, 1993, s. 182. resp. Hořejš, Miloš: Die nationalen „Schutzvereine“ in Böhmen, Mähren und Schlesien (1900–1938). In: Kubů, Eduard; Schulz, Helga (hg.): *Wirtschaftsnationalismus als Entwicklungsstrategie ostmitteleuropäischer Eliten*. Praha – Berlin 2004, s. 207.

3 Cohen, Gary B.: *Němci v Praze 1861–1914*. Praha 2000, s. 121–122.

Politickým předělem a do značné míry i vyvrcholením spolkové měšťanské kultury se stal rok 1880. Utvoření konzervativní Taafovy vlády, které se účastnili i staročeši, a vydání Stremayrových jazykových nařízení, která zrovnoprávnila používání češtiny při vnějším úředním styku, bylo od krachu na Vídeňské burze roku 1873 postupně upadající německo-liberální politikou vnímáno jako zásadní ohrožení a v bezprostřední reakci na jazyková nařízení tak vzešel z vídeňských liberálních akademických kruhů spolek DSV mající za cíl zřizování a udržování škol s německým jazykem vyučovacím v oblastech (jazykově smíšených), kde není možné tyto zbudovat veřejným nákladem. Jen necelého půl roku poté vzniká v reakci na zřízení vídeňského DSV také ÚMŠ v Praze, která se otevřeně přiznávala ke svému reaktivnímu poslání vůči DSV, které se, především v počátcích, až nápadně projevovalo v kopírování spolkových stanov a s nimi souvisejících organizačních změn.⁴

Ústředí obou školských spolků se snažila skrze svou velmi různorodou činnost v oblasti školství připravit co možná nejvýhodnější podmínky pro očekávatelné zahrnutí školských otázek do vyjednávání o případném národnostním vyrovnání. Jelikož k úplnému vyrovnání se s těmito otázkami v Čechách nedošlo až do samotného konce habsburského soustátí, docházelo k postupnému zesilování intenzity činnosti a rozšiřování spolkové agendy, což vedlo až k vytvoření „totálního programu“⁵ a čím dál více se stupňujícího tlaku na obyvatelstvo ohledně přihlášení se k vlastní národnosti. Při prosazování svých zájmů školské spolky velmi úzce spolupracovaly s ostatními národně-obrannými organizacemi, zejména těmi hospodářskými (např. při výkupu nemovitostí nebo pozemků pro školské účely), kterými byly pro ÚMŠ zejména Národní jednota pošumavská a Národní jednota severočeská. DSV spolupracoval především s regionálními Svazy Němců (Bund der Deutschen), zejména pak s Bund der Deutschen in Böhmen, Deutscher Böhmerwaldbund, ad. Partnery pro činnost školských spolků byly ovšem i např. učitelské, pěvecké, tělocvičné spolky a obecní zastupitelstva.

Členské příspěvky a dary

Základem financování spolkové činnosti, která se týkala zřizování, udržování a podpory menšinových škol v česko-německém jazykově smíšeném území byly členské příspěvky, k jejichž každoroční úhradě byl povinován každý člen spolku s výjimkou čestných členů. V obou školských spolkách existovalo několik druhů členství podle výše stanoveného minimálního ročního příspěvku. Výtěžek těchto

4 Jubilejní výroční zpráva (dvacátá pátá) Ústřední matice školské v Praze za 25 roků činnosti spolkové od r. 1880 do r. 1905. Praha 1905, s. 4.

5 Haslinger, Peter: Schutzvereine in Mitteleuropa. Vereinswesen, Sprachenkonflikte und Dynamiken nationaler Mobilisierung 1860–1939. Marburg 2009, s. 3.

příspěvků tvořil tzv. jmění kmenové a byl v případě DSV ukládán do tzv. fondu zakládajících členů od samého počátku činnosti, ke zřízení obdobného fondu při ÚMŠ došlo se značným zpožděním až v roce 1902.⁶

Co se členských příspěvků týče, DSV vsadil od samého počátku své činnosti na univerzální nízký členský příspěvek pro všechny členy spolku. Přispívající členové tak měli ročně odvést příspěvek ve výši minimálně 1 zl., propagovaného jako tzv. „Pflichtgulden“, pro členství zakládající pak stačila jednorázová platba ve výši 20 zl., přičemž těmito nízkými částkami si DSV kladl za úkol oslovit co nejširší vrstvy obyvatel. Vedení spolku se i v pozdějších letech stavělo negativně vůči návrhům na zvýšení členských příspěvků s odůvodněním, aby nedocházelo k rozevírání nůžek mezi městskými a venkovskými vrstvami.⁸ Také ÚMŠ vyžadovala od svých přispívajících členů roční příspěvek ve výši 1. zl., nadto ovšem existovaly ještě další tři kategorie placeného členství: skutečné (platba jednorázově 100 zl. nebo 20 zl. v pěti po sobě jdoucích letech), činné (platba 10 zl. ročně) a řádné (platba 5 zl. ročně).⁹ K zakládajícím a skutečným členům zpravidla patřily průmyslové městské vrstvy, spolky (např. besedy, pěvecké spolky, aj.) a zástupci městských a obecních samospráv. Mimo nich v této kategorii nalezneme i hosty navštěvovaných kaváren a restauračních podniků jako například pražských restaurací „U Fleků“ nebo „U Glaubiců“.¹⁰

Ke stálým příjmům spolků patřily postupem času čím dál četnější dary a odkazy. Zejména odkazy značnější výše nebyly zpravidla užívány k pokrytí bezprostředních výdajů, nýbrž byly – často s ohledem na přání zůstavitele – investovány do fondů, případně se z jejich základu vytvořil fond nový. Tímto způsobem byl při ÚMŠ zřízen např. fond Josefa Kandrta (1903) spočívající na velkorysém odkazu ve výši 200 000 K.¹¹ Přestože většina takových odkazů sloužila zpravidla k dalšímu zúročení, je možné najít příklady, kdy byly takto nabyté prostředky použity přímo. To se týká především jednoho z vůbec největších odkazů, které ÚMŠ kdy přijala, a sice roku 1897 od zesnulého policejního komisaře Bedřicha Schnella, který ÚMŠ odkázal ještě o něco více než 200 000 K, přičemž tyto prostředky byly bezprostředně použity na pokrytí nezbytných výdajů, které měly pomoci řešení momentální tísnivé finanční situace spolku.¹² Kromě odkazů se jednalo také o dary od soukromých

6 Wotawa, August: Der Deutsche Schulverein 1880–1905. Eine Gedenkschrift. Wien 1905, s. 10 a 21; Bělehrádek, František: Ústřední matice školská. In: Auerhan, Jan (ed.): Česká politika. Díl pátý, Kulturní, zvláště školské úkoly české politiky. Praha 1913, s. 409.

7 Bericht des Deutschen Schulvereins in Wien über seine Gebarung im Jahre 1880. Wien 1881, s. 27.

8 Mitteilungen des Deutschen Schulvereines (DSV) 27, 1888, s. 29.

9 Věstník Ústřední matice školské (dále ÚMŠ) 12, 1895, s. 170.

10 Výroční zpráva ÚMŠ za sedmý správní rok od 1. října 1886 do 30. září 1887. Praha 1887, s. 13.

11 Bělehrádek, František: Ústřední matice školská. In: Česká Politika, s. 409.

12 Zlatá Praha 28, 1897, s. 334.

osob, sdružení a místních zastupitelstev. DSV přijal například dar Moritze Rohrmanna, bývalého člena říšské rady a velkostatkáře v Dolních Bludovicích u Českého Těšína, který činil 300 000 K a v souladu s přáním dárce posloužil opět jako kapitál k dalšímu zúročení.¹³ Ničím neobvyklým nebyly ani dary zaslané při příležitosti svatby nebo úmrtí.¹⁴ Peněžní dary ovšem nepřicházely jen z Předlitavska, nýbrž i ze Zalitavska a ze zahraničí. Například bývalý rakousko-uherský konzul v USA František Korbel věnoval ÚMŠ 50 000 K, z čehož byl zřízen fond manželů Korbelových. Finanční dary od amerických Čechů byly dokonce roku 1909 využity pro zařízení celé jedné spolkové matiční menšinové školy v Libkovicích.¹⁵ Nejvýznamnější prostředky ze zahraničí plynuly ÚMŠ z USA a Ruska. Výše těchto příspěvků byla však jen velmi nestálá a jen v některých letech dosáhla význačnějších hodnot, kdy pro srovnání americké příspěvky dokázaly převýšit např. příspěvky brněnského místního odboru nebo všech příspěvků vybraných pro ÚMŠ ze Slezského vévodství.¹⁶

DSV se sice také mohl těšit podpoře za zahraničí a to především z Německé říše, kde v reakci na to, že spolkový zákon z roku 1867 neumožňoval zakládání místních odborů DSV v zahraničí, vznikl 15. 8. 1881 na podporu německého školství v zahraničí spolek Allgemeiner Deutscher Schulverein (ADS) se sídlem v Berlíně, který se roku 1908 přejmenoval na Verein für das Deutschtum im Ausland (VDA).¹⁷ Ačkoliv si ADS/VDA vytyčil za svůj cíl podporu německého školství po celém světě a byl také daleko více nežli DSV v kontaktu např. se spolky amerických Němců, těžiště jeho činnosti neleželo v Předlitavsku kvůli možnému překrývání činnosti s DSV, místo toho se koncentroval se především na oblasti Zalitavska (zejména německojazyčné Sedmihradsko). ADS/VDA ovšem přímo finančně podporoval i DSV. Bohužel však tyto dary, snad i s ohledem na jejich celkově nízkou výši, byly ve výročních zprávách DSV vykazovány pouze v rubrice zahraniční příspěvky spolu s přímými platbami, proto lze jejich celkový podíl jen stěží odhadovat a je nutné se omezit na nepravdělná sdělení a poděkování při valných hromadách DSV, kterých se předáci ADS ostatně pravidelně účastnili. Například při valné hromadě konané roku 1895 ve Vídni mohlo být zástupci ADS/VDA poděkováno za výjimečně vysokou podporu ve výši 20 000 marek.¹⁸ Kromě darů a výtěžků sbírek různých místních odborů ADS/VDA (obzvláště pak

13 Mährisches Tagblatt, č. 72 ze 27. 3. 1908, s. 4. K dalším významným darům a odkazům pro DSV srov. Barta, Erwin a Bell, Karl: Geschichte der Schutzarbeit am deutschen Volkstum. Dresden 1930, s. 28.

14 Wochenbericht des Deutschen Schulvereines 12, č. 6, 8. 2. 1912, s. 2.

15 Bělehrádek, František: Ústřední matice školská. In: Česká politika, s. 410.

16 Výroční zpráva ÚMŠ v období 1880–1901, zejména 1895.

17 Wotawa, A.: Der Deutsche Schulverein, s. 15.

18 Hauptversammlung des DSV 1895, s. 1; Archiv des Deutschen Schulvereines, Österreichische Landsmannschaft Wien.

jeho zdaleka nejsilnějšího drážďanského s příslušností pro české země), krajan-ského spolku Bund der Deutschösterreicher, různých tělocvičných, pěveckých a studentských spolků (buršenshaftů) se jednalo také o různé dary a výtěžky sbírek soukromých osob nebo některých místních zastupitelstev.¹⁹ Zahraniční podpora DSV ovšem v účetnictví i v publikacích DSV hrála spíše podřadnou roli a dokonce i konkurenční ÚMŠ, která většinou ve svých propagačních tiskovinách používala údajnou přesilu soupeře jakožto mobilizační prvek, hodnotila prostředky plynoucí DSV z Německa, jako ne „tak značné – ba snad ani nedosahují té výše jako Matičné dary našich krajanů z Ameriky [...]“²⁰Nízkou výši prostředků plynoucích vídeňskému ústředí dosahující na přelomu století jen okolo 3000 marek,²¹ ovšem částečně vyvažují značné příspěvky jednotlivým župám DSV, což značí spíše cílenou přímou podporu konkrétních lokálních školských snah stejně jako i na možné kontakty místních skupin ADS/VDA k nižším (a méně sledovaným) organizačním složkám DSV.²²

Výtěžek z kulturních událostí a prodeje výrobků

Významným příjmem školských spolků byly výtěžky z pořádaných kulturních událostí, které byly vykazovány jakožto příspěvky místních odborů, u kterýchž tvořily takovéto příjmy často zcela zásadní podíl na jejich celkové roční bilanci. Nejvýše tak přispívaly tradičně městské odbory, u ÚMŠ se co do výše ročních příspěvků nejlépe umísťovaly samozřejmě odbory pražské spolu se samostatnými odbory karlínským a smíchovským. Právě při ÚMŠ si nelze nepovšimnout, s výjimkou velmi silného odboru plzeňského, že nejvyšší příspěvky přicházely z městských jazykově homogenních oblastí, zejména regionu Polabské nížiny jako zejména z Kolína, Mladé Boleslavi, Hradce Králové, Pardubic, ovšem i Nymburku nebo Chrudimi. Zatímco v prvním roce činnosti místních odborů ÚMŠ, tj. 1881 odvádělo jen 7 místních skupin příspěvky vyšší než 2000 zl. ročně, v roce 1901 to je již celých třicet českých měst, mezi nimi již vedle ostatních polabských maloměst jako Jaroměř, Dvůr Králové, Kutná Hora a Mělník se objevují také Louny, Slaný, Kladno nebo Tábor. Z moravských místních odborů ÚMŠ se nejvíce angažovaly odbory litovelský a prostějovský, přičemž odbor brněnský vzhledem k jazykově smíšenému charakteru místa působení zůstával v tomto ohledu významně pozadu.²³

19 Wochenbericht des Deutschen Schulvereins z období 1911–1914.

20 Věstník ÚMŠ 8, 1889, s. 205.

21 Das Deutschthum im Auslande. Mitteilungen des Allgemeinen Deutschen Schulvereins zur Erhaltung des Deutschthums im Auslande 1–2, 1898, s. 8.

22 Rechenschaftsbericht der Leitung des westböhmisches Schulvereinsgaues für das Jahr 1904. Mies 1905, s. 37.

23 Výroční zprávy ÚMŠ v období 1880–1901.

Pro DSV se s ohledem na finančně nejsilnější místní odbory pomyslným národním zázemím stala bezesporu Vídeň a opět obzvláště homogenní německo-jazyčné oblasti Čech, které disponovaly značným náskokem před sekundujícími Moravou (zejména Brno) a Štýrskem (zejména Štýrský Hradec). S jistou nadsázkou lze říci, že to bylo opět Polabí, které i v případě DSV vynášelo nejvyšší „úrodu“, přičemž právě díky velmi husté síti místních skupin v dolním Polabí vznikla právě tam roku 1893 první župa DSV se sídlem v Ústí nad Labem. Kromě Ústí nad Labem tak přicházely nejvyšší příspěvky od místních skupin v Teplicích, Děčíně, Podmoklech, ovšem také Liberce, Žatce, Varnsdorfu nebo Jablonce nad Nisou. Značně omezené, ovšem ne zcela zanedbatelné příspěvky přicházely i z Prahy, kdy např. za období 1880–1905 odvedly místní odbory DSV v Praze a okolí přibližně stejně prostředků jako za celé Chebsko vč. lázeňského trojúhelníku a německy mluvící Šumavu, (tj. cca 500 000 zlatých).²⁴

Z velmi pestré palety kulturních událostí pořádaných místními odbory školských spolků jako především koncertů, divadelních představení, tanečních plesů a věnečků (u DSV oblíbených „Tanz-Kränzchen“), a různých jiných slavností vynikají tzv. „národní slavnosti“, přičemž již koncem 80. let se podařilo uspořádat především DSV významně navštívené slavnosti jako např. v rámci valné hromady konané v nově otevřené budově vídeňské radnice roku 1887 nebo rok na to u příležitosti valné hromady v Brně.²⁵ Z těchto slavností se později v 90. letech vyvinuly každoroční slavnosti spolupřádané městskými zastupitelstvy a to zejména ve vídeňském Prátru, resp. v pražské Královské oboře a na Výstavišti.²⁶

Zajišťováním kulturní nabídky ve velkých městech si sice školské spolky zajistily relativně jistý příjem, který byl ohrožen snad jen nepřízní počasí u venkovních akcí, což byl aspekt, který rozhodně nebyl brán na lehkou váhu, neboť mohl značně ohrozit konečnou výši sbírky.²⁷ Nicméně, pro školské spolky bylo postupem času čím dál obtížnější uspokojovat poptávku sice národnostně spolehlivých, ale kulturně čím dál náročnějších městských návštěvníků. Již po necelém desetiletí své činnosti si ÚMŠ uvědomovala dvojsečnost tak bohaté kulturní nabídky: „Praha je slavnostmi na nějaký čas nasycena a její obecnstvo potřebuje zvláštních dráždivel,

24 Wotawa, A.: Der Deutsche Schulverein, tab. č. 8. Pro podrobnější přehled síly místních odborů DSV v Českých zemích srov. Leistungsausweis der Ortsgruppen des DSV über die Jahre 1906, 1907 und 1908, s. 5–49; Archiv DSV, Österreichische Landsmannschaft Wien.

25 K vídeňské slavnosti srov. Mitteilungen des DSV 23, 1887, s. 28–33. K Brněnské slavnosti, které se mělo zúčastnit až 30 000 návštěvníků srov. Mitteilungen des DSV 27, 1888, s. 26–30.

26 První velká slavnost ÚMŠ se konala roku 1893. Srov. Věstník ÚMŠ 7, 1894.

27 Wochenbericht des Deutschen Schulvereins 39, 26. 9. 1912. Německo-nacionální tisk nebyl dalek toho přisuzovat nepřízní počasí politické příčiny. Srov. zejména článek „Ein verregnetes Praferfest“. Teplitz-Schöner Anzeiger 110, 16. 9. 1907. s. 3.

aby se pro novou slavnost rozehrálo.²⁸ I proto byla značná pozornost koncentrována spíše do venkovských oblastí jazykově smíšených regionů, kde bylo pořádání kulturních událostí koneckonců považováno i v národním ohledu za smysluplnější,²⁹ ačkoliv bylo třeba počítat s nižšími výtěžky i možnými konflikty s „jinonárodní“ obecní správou.³⁰ Proto byly události v jazykově smíšených oblastech pořádány velmi často ve spolupráci s místními odbory ostatních národně-obranných spolků, jako byly zejména Národní Jednoty a Svazy Němců nebo tělocvičné spolky. Oba školské spolky měly eminentní zájem na zavádění a udržování nových „národních“ svátků a zpravidelnění až ritualizování společenských událostí, což dokazuje vznik celé řady akcí vázané na sezónní období, jako slavnost slunovratu (Sonnwendfeier), májová slavnost, dětský den, den matek, Mikulášská slavnost, letní slavnost, vánoční a velikonoční slavnost, atd. Zde výrazně vynikal DSV, který pravidelně uveřejňoval nejen ve vlastním nákladem vydávaných kalendářích, nýbrž také ve svém věstníku Getreuer Eckart přehled národně významných dnů, ke kterým patřily mj. události celoněmeckého charakteru jako např. „Übergabe von Paris“, „Wiederaufrichtung des Deutschen Reiches“ nebo den proslulého Bismarckova proslovu: „Wir Deutsche fürchten Gott, aber sonst nichts auf der Welt“.³¹ Roku 1912 navrhol DSV také zavedení národního svátku 13. května, tj. den, kdy byl sám tento spolek v roce 1880 ve Vídni založen.³²

Postupně se stalo významným příjmem školských spolků vydávání spolkových tisků, zejména pak věstníků a kalendářů. DSV vydával již od roku 1880 svůj věstník „Mitteilungen des Deutschen Schulvereins“, který v roce 1903 nahradil „Getreuer Eckart“.³³ K němu přibyl v březnu 1911 o něco stručnější „Kampf ums Deutschtum“, čímž DSV vydával dvě periodika. ÚMŠ představila první vydání svého „Věstníku Ústřední Matice Školské“ se značným zpožděním až v roce 1885, tento byl pod stejným názvem vydáván ovšem až do roku 1938.³⁴ Značné popularitě se také těšily spolkové kalendáře. První ročník kalendáře DSV byl vydán v roce 1884 a hned o rok později následoval i první kalendář ÚMŠ. Mimoto byly pravidelné příjmy zvyšovány prodejem výrobků, které byly propagovány jakožto „národní produkty“. Jednalo se především o pohlednice, známky (vč. tzv. „uzavíracích známek na dopisy“ nebo-li „Wehrschatzmarken“), spolkové odznaky a zápalky, doutníko-

28 Věstník ÚMŠ 8, 1889, s. 205.

29 Tamtéž.

30 Článek „Zakázané zábavy v Hrobčicích a Liticích“. In: Český denník, 30. 5. 1914.

31 Getreuer Eckart 1, 1903, s. 16; Getreuer Eckart 2, 1903, s. 32.

32 Wochenbericht des Deutschen Schulvereines 11, 14. 3. 1912, s. 3a.

33 Wotawa, A.: Der Deutsche Schulverein, s. 14.

34 Věstník ÚMŠ 1, 1885.

vé špičky, zpěvníky, pamětní mince, psací potřeby, ovšem ani spotřební produkty jako obzvláště káva nebo cikorka nebyly žádnou výjimkou.³⁵ Velmi rozšířené byly také tzv. „národní obětiny“ různých forem prodávané jako dopisnice, telegramové lístky, navštívenky, existovaly ovšem také různobarevné věncové obětiny, které se používaly při pohřbech.³⁶ Pro zajímavost lze ještě seznam doplnit od roku 1910 ÚMŠ vydávanou „Rodinnou kroniku“, která byla inzerována jako vhodný svatební dar, nebo na druhé straně portrétní obrazy roku 1905 zesnulého dlouholetého předsedy DSV Moritze Weitlofa.³⁷

Veřejné sbírky a sbírkové akce

Nad rámec pořádání kulturních akcí, bylo úkolem místních odborů rovněž provádění pravidelných sbírek i nepravidelných sbírkových akcí. Mezi nejvýznamnější sbírky lokálního charakteru patřily tzv. „květinové dny“, které se rozšířily kolem roku 1910. Tyto sbírky dobročinného charakteru a konající se zejména u příležitosti významných výročí, jako např. při narozeninách císaře, byly převzaty školskými spolky k podpoře vlastních aktivit. První květinové dny pořádal v roce 1911 DSV ve Vídni a Olomouci, květinové dny ÚMŠ na sebe nenechaly dlouho čekat.³⁸ I sebemenší sbírky národní protistrany byly detailně sledovány a jejich výtěžek byl prezentován v tisku. Takto informovala např. Národní Politika o německé květinové sbírce a české „protisbírce“ na Mostecku: „Němci v Mostě uspořádali v neděli 15. tohoto měsíce květinový den na prospěch výbojných německých organizací a utržili za květiny 377 korun. V sousední obci Čouši uspořádali květinový den Češi na prospěch našich jednot obranných, při čemž bylo prodáno kvítků za 158 korun.“³⁹

Pro efektivnější a hlavně rychlejší výběr nutných příspěvků školské spolky přikročily k pořádání velkých sbírkových akcí, přičemž první z nich se konala opět pod záštitou DSV roku 1909, poté co štýrský básník a přívrženec DSV Peter Rosegger zveřejnil v listu „Neues Wiener Tagblatt“ výzvu k dvoumilionové sbírce spočívající na jednotlivých příspěvcích po 2 000 K, jejíž výtěžek měl být, v souladu s přáním iniciátora, použit na výstavbu spolkových školních budov v oblastech jazykové hranice. Vytyčený cíl byl naplněn již koncem nadcházejícího roku a z Roseggerovy sbírky, příp. fondu, ze které mohly být ještě těsně před vypuknutím první světové války zřízeny tzv. „Roseggerovy školy“ („Peter-Rose-

35 Barta, E. – Bell, K.: Geschichte der Schutzarbeit, s. 29; Věstník ÚMŠ 10, 1894, s. 154.

36 Věstník ÚMŠ 1–2, 1909, s. 46.

37 Novinové výstřižky o menšinových sbírkách z let 1913–1914; NA, fond Menšinové muzeum (MM), inv. č. 61, kart. 25; Věstník ÚMŠ 5–12, 1910, s. 199; Getreuer Eckart 1, 1903, s. 16.

38 Mährisches Tagblatt 106, 10. 5. 1911, s. 4; Věstník ÚMŠ 1, 1912, s. 24.

39 Národní Politika, 19. 6. 1913.

gger-Schulen“),⁴⁰ se stala opět vítaná inspirace pro ÚMŠ, která ještě téhož roku na den sv. Václava 28. 9. vyhlásila sbírku na tzv. „Svatováclavský milion“, který se rovněž podařilo brzy vybrat a stejně jako v případě Roseggerovy sbírky nebyla sbírka po vybrání stanovené částky ukončena, nýbrž byla dále prodlužována.⁴¹ Největší příspěvky do sbírek i sbírkových akcí přicházely od movitějších měšťanských a průmyslových vrstev i obecních a městských rad. Městská rada v Praze darovala např. 10 000 K milionovému fondu ÚMŠ a městská rada ve Vídni se podílela na Roseggerově sbírce celými 20 000 K.⁴² Školské spolky se k jiným sbírkovým akcím sledující jiné než vzdělávací účely stavěly pasivně až rezervovaně, což je vidět velmi dobře hlavně na postoji ÚMŠ vůči sbírce na vyhořelé Národní divadlo v prvním roce její činnosti, neboť tato vyvolávala obavy ze zastínění významu podpory národního školství.⁴³

Stále přibývajících sbírkové akce znamenaly nechtěné zvýšení konkurence mezi jednotlivými stejnonárodními národně-obrannými spolky, čímž vznikla potřeba lepší koordinace, kterou měly převzít střešové obranné organizace jako zejména Národní Rada Česká (1900, Praha) a Deutscher Volksrat für Böhmen (1903, Třebenice). DSV se dokonce snažil do značné míry tuto funkci vzít zcela na sebe založením tzv. „Hauptstelle für die deutsche Schutzarbeit“ roku 1908.⁴⁴ Tyto organizace se snažily vystupovat jakožto koordinátor aktivit stejnonárodních akterů, vč. jejich sbírkové činnosti. Ze stejného důvodu vznikaly také návrhy na zavedení jednotné „národní daně“ ve formě známky, což byl zvláštní projekt Národní rady české, který měl zajistit rovnoměrné přerozdělování příjmů mezi různé národně-obranné spolky. Tento plán ztroskotal na požadavcích ÚMŠ, která požadovala třetinu až polovinu celkového výtěžku.⁴⁵ Spolupráce s Národní radou českou však neměla být zatížena tímto sporem a byly hledány další formy spolupráce především právě ve sbírkových akcích. Pro udržení kroku s rostoucím Roseggerovým fondem byla zorganizována pod Českou národní radou roku 1913 tzv. „Společná

40 Výzva Gustava Große a Petera Roseggera z 10. 6. 1909, viz Archiv DSV, Barta, E. – Bell, K.: Geschichte der Schutzarbeit, s. 30; Pozorny, Reinhard: Deutsche Schutzarbeit im Sudetenland, s. 6. Z Roseggerova fondu byly kolem roku 1913 postaveny školy na jižním Plzeňsku v Ohučově, Sytné, Vstíši, Mantově a Chotěšově. Srov. Český denník z 31. 8. 1913 a České slovo z 12. 1. 1913.

41 Provolání výboru ÚMŠ o milionovém daru Svatováclavském, NA, fond Policejní ředitelství Praha I, 1908–1915, sign. V 31/1, kart. 2704. Napodobení Roseggerovy sbírky lze spatřovat také např. v Grunewaldově sbírce polské Matice školské. Srov. Kampf ums Deutschtum 1, 1911, s. 5.

42 Věstník ÚMŠ 11–12, 1909, s. 212; Deutsche Böhmerwald-Zeitung 10, 4. 3. 1910.

43 Věstník ÚMŠ 6–7, 1903, s. 159.

44 Weidenfeller, Gerhard: VDA – Verein für das Deutschtum im Ausland. Frankfurt/Main 1976, s. 133.

45 Haslinger Peter: Nation und Territorium im tschechischen politischen Diskurs. München 2010, s. 198; Lukešová, Eva: Ústřední matice školská, diplomová práce FF UK. Praha 2013, s. 81–88.

sbíрка národní“, která byla minimálně v Praze prováděna „dům po domu“, což mělo vést k maximálnímu zefektivnění sbírkové akce.⁴⁶

Státní a zemské subvence

Kromě výše uvedených příjmů pocházejících výlučně ze soukromých zdrojů a orgánů místních samospráv, školské spolky přijímaly na svou činnost zemské subvence a v případě vydržování středních škol jako např. gymnázií, reálků nebo průmyslových škol pokračovacích také na podporu daných ústavů určené subvence státní. Mimoto disponovaly školské spolky některými daňovými zvýhodněními, byly osvobozeny od kolkovného nebo výdělkové daně.⁴⁷

O výši zemských subvencí rozhodoval zemský výbor, který tak měl možnost ocenit úspory, jež mu vyplývaly z činnosti školských spolků, což také činil. Subvence království Českého byly vypláceny od roku 1890 na konkrétní spolkové obecné školy s právem veřejnosti a s výjimkou poklesu na 9 000 zl. v roce 1898 přinášely ÚMŠ každoročně celkově okolo 12 000 zl. Po odeznění badeniovské krize dochází ke skokovému navýšení zemské subvence pro ÚMŠ a s výjimkou úplného výpadku vlivem hospodářské situace v roce 1911 se až do vypuknutí první světové války pohybuje stabilně nad 30 000 zl., což do značné míry odráží i silný nárůst českých menšinových škol začátkem 20. století.⁴⁸ Pochopitelně se poskytnutí zemské subvence a určení její výše stalo v nejednom případě diskutovaným tématem zemských zákonodárců, hlavně s ohledem na přerozdělení, které z německé strany bylo chápáno jako nespravedlivé. Takto komentoval schválenou výši zemských subvencí školským spolkům například poslanec Anton Pergelt na půdě zemského sněmu: „Die Schulen der Ústřední matice školská erhalten eine Subvention von 12.980 fl., die Schulen des deutschen Schulvereines 3.115 fl., das ist genau der vierte Theil. Auf ein Viertel sind wir Deutsche in Böhmen [...] weder der Kopfzahl, noch der Steuerleistung nach herabgesunken. Ich muss auf das entscheidenste dagegen protestieren, dass aus unseren Steuergeldern die Kampfschulen der Ústřední matice školská dotiert werden“.⁴⁹ Dojem nedostatečné podpory veřejných orgánů byl koncem 90. let v případě DSV jistě umocněn dlouhodobou opozicí německých křesťansko-sociálních a antisemitských politiků, kteří se na půdě dolnorakouského zemského sněmu několikrát pokoušeli blokovat udělení zemské subvence ve výši 2 000 zl. DSV příp. její udělení podmínit tím, že DSV ukončí podporu

46 Výzva Národní rady české k všenárodní sbírce z 23. 5. 1913; NA, MM, inv. č. 52, kart. 14.

47 Přípis c. k. berní zprávy v Praze ze dne 14. 1. 1899, příp. Přípis c. k. zemského finančního ředitelství ze dne 14. 8. 1905, NA, ÚMŠ, inv. č. 716, kart. 60.

48 Srov. Výroční zprávy ÚMŠ v letech 1890–1914.

49 Stenoprotokol ze zasedání zemského sněmu ze dne 24. 2. 1896, <http://www.psp.cz/eknih/1895skc/1/stenprot/024schuz/s024009.htm> [15. 9. 2019].

židovských škol.⁵⁰ Střet ohledně antisemitismu s křesťanskými sociály mimočodem rovněž způsoboval výpadky ve vyplácení pravidelného ročního příspěvku vídeňské městské rady.⁵¹ Od roku 1907, kdy byla DSV vyplacena zemská subvence dolnorakouského sněmu ve výši 4 000 zl.,⁵² docházelo opakovaně podobně jako v případě subvence českého sněmu k značným výpadekům, což bylo ovšem dáno také klesajícím počtem vydržovaných škol, kdy roku 1909 DSV po zveřejnění řady z nich vlastnil v celém Předlitavsku dohromady již jen 32 spolkových obecných škol, z čehož 27 škol připadalo na České země (10 v Čechách, 3 na Moravě, 6 ve Slezsku), přičemž ani ne všechny disponovaly právem veřejnosti nutným pro udělení zemské subvence. V posledních předválečných letech tak DSV nečerpal téměř žádné subvence ani z českého, ani z dolnorakouského a potažmo ani ze štyrského zemského sněmu.⁵³ Naproti tomu ÚMŠ v témže roce vydržovala po Českých zemích dohromady již 69 obecních škol, z toho jen 45 v Čechách, 15 na Moravě a 8 ve Slezsku.⁵⁴

Až do roku 1905 nečerpaly školské spolky téměř žádné subvence od moravského zemského sněmu. To se změnilo schválením tzv. Perkova zákona v rámci Moravského paktu, který dokonce stanovil povinnou subvenci soukromým školám a opatrovnám s nastavenou výší 1 000 K za každých 30 dětí, což vedlo k tomu, že subvence pro ÚMŠ z Moravy v některých nadcházejících letech dokonce lehce převýšily subvence z Čech. Díky silně rostoucímu počtu českých menšinových škol byly roku 1912 příjmy ÚMŠ obohaceny také o subvenci ze Slezského vévodství.⁵⁵

Finanční síla školských spolků

Při porovnání účetních výkazů ÚMŠ a DSV je zřejmé, že ÚMŠ od samého počátku sice skutečně čelila početní, ne však již tak finanční a materiálové přesile DSV. Zatímco DSV měl roku 1883 již 99 735 členů organizovaných v necelých 976 místních odborech s ročními příjmy okolo 420 000 zl., disponovala ÚMŠ sice pouze 22 574 členy ve 181 místním odboru, ovšem s ročním příjmem necelých 300 000 zl., což je přepočteno na členy třikrát více za každého člena nežli

50 Mitteilungen des DSV 58, 1897, s. 29.

51 Tamtéž, s. 16–17.

52 Getreuer Eckart 1, 1907, s. 200.

53 Stenoprotokol ze zasedání zemského sněmu z 15. 10. 1908, <http://www.psp.cz/eknih/1908skc/1/stenprot/012schuz/s012011.htm> [15. 9. 2019]; Getreuer Eckart 7–8, 1909, s. 345; Übersicht über die Tätigkeit des Deutschen Schulvereins im Jahre 1909, s. 1.

54 Padesát let ÚMŠ 1880–1930. Praha 1931, tab. 1–4.

55 Výroční zprávy ÚMŠ z let 1912–1914; Věstník ÚMŠ 4, 1907, s. 60–61.

v případě DSV.⁵⁶ Informace o počtu místních odborů mohou být navíc zkráceny sporadicky vykazovaným počtem tzv. „sborů důvěrníků“, jichž měla např. ÚMŠ roku 1911 téměř tolik co místních odborů.⁵⁷

Při pohledu na oficiální čísla z účetních výkazů obou školských spolků je nápadným předělem rok badeniovske krize 1897, kdy příjmy ÚMŠ poprvé v absolutních číslech převyšují příjmy DSV o necelých 70 000 K a to i bez připočtení téhož roku obdrženého Schnellova odkazu. Například roku 1903 vybrala ÚMŠ 575 459 K za 331 místních odborů. DSV, který měl sice v téže roce v českých zemích místních odborů více, celých 461, za ně vybral však jen 430 710 K. Nejvyšší nárůst nad DSV získala ÚMŠ roku 1906, kdy oproti výtěžku DSV ve výši 501 818 K bylo ÚMŠ utrženo 784 238 K. Tento trend byl zvrácen až vyhlášením milionových sbírek roku 1909, po kterých se příjmy obou spolků vyvážily a v dalších letech shodně rostly až na předválečných 1 500 000 K.⁵⁸

Popsaný vývoj nelze zcela beze zbytku interpretovat jako lepší využití mobiliizačního potenciálu ÚMŠ, která v oné konjunkturální době bezesporu profitovala z demokratizačních procesů směřujících v konečném důsledku k zavedení všeobecného volebního práva v roce 1907. Důvodem jsou nápadné rozdíly v účetnictví a způsobu zacházení s finančními prostředky, vytváření rezerv a finančního krytí, které se již při valné hromadě DSV ve Vídni roku 1895 snažil vysvětlit účetní DSV Rudolf Maresch. Ten poukazyval zejména právě na to, že ÚMŠ nezajišťuje penzijní připojištění (pouze odbytné)⁵⁹ pro své matiční učitele a nekryje se pro nenadálé případy ani fondem zakládajících členů, což jsou položky, do kterých DSV odvádí každoročně značnou část příjmů. Nedostatky finančního krytí udělených spolkových subvencí pro stavbu škol kryté v případě DSV prostředky ze stavebního fondu nebo pro případ likvidace spolku spolu s rozdílným způsobem vykazování, kdy např. ÚMŠ připočítávala zbytky tiskovin do spolkového jmění, byly dle Maresche důvodem, proč je třeba považovat hodnoty ve výkazech ÚMŠ za nadsazené.⁶⁰ Těchto deficitů si byla ÚMŠ sice dlouhodobě vědoma,⁶¹ k jejich nápravě s výjimkou stavebního fondu, který ustanoven nebyl vůbec, došlo však až v rámci svého nejdynamičtějšího růstu

56 Zatímco DSV vybíral 4,2 zl. na člena, u ÚMŠ to byly již 13,3 zl. Srov. Neumann, Karl: *Zehn Jahre deutsche Arbeit. Gedenkschrift zum zehnjährigen Bestande des Deutschen Schulvereins in Wien*. Wien 1890, s. 51–53; *Výroční zpráva ÚMŠ za třetí rok správní 1883*, s. 22.

57 Pošumaví 15–16, 10. 8. 1912, s. 122.

58 Pamětní list vydaný na oslavu půlstoleté činnosti Ústřední matice školské v Praze. Praha, 1931, s. 76; jednotlivé zprávy *Übersicht über die Tätigkeit des Schulvereines pro roky 1880–1914*.

59 K podrobnostem ohledně odbytného srov. Bělehrádek, František: *ÚMŠ*. In: *Česká Politika*, s. 419.

60 Bericht über die Geldgebarung im Jahre 1894 von Rudolf Maresch. In: *Hauptversammlung 1895; Archiv DSV*.

61 *Věstník ÚMŠ* 8, 1891, s. 1.

začátkem 20. století. Roku 1902 byl založen fond zakládajících členů a ke konečnému rozhodnutí nahradit obytný fond fondem penzijním došlo definitivně až roku 1909 zřízením „Kneidlova penzijního a podpůrného fondu“.⁶²

Závěr

Úspěšný rozvoj činnosti obou nejvýznamnějších národně-obranných spolků v Českých zemích byl i kvůli celé řadě vzájemně shodných aspektů, kdy zejména ÚMŠ do značné míry přebírala ustanovení i rozličné aktivity od DSV, na finančních možnostech spolků a případné větší výpadky přijatých prostředků ze sbírek tak mohly teoreticky znamenat i existenční hrozbu. Díky ukládání prostředků do fondů příjmy obou spolků stabilně rostly, ovšem přes veškerou snahu příjmy zvyšovat a co nejvíce stabilizovat, od prodeje tiskovin a různých výrobků až po plánování národní daně, byly po celou dobu školské spolky zcela odkázané na výtěžku sbírek a přijímání darů a odkazů. Udělované státní nebo zemské subvence nebyly zdaleka dostatečné pro udržení nebo další rozvoj činnosti, a vztahovaly se jen na provoz konkrétních spolkových škol. Díky většímu počtu škol z těchto subvencí více těžila ÚMŠ, u DSV tvořily subvence jen mizivý podíl na celkových příjmech a jejich udělení bylo navíc komplikováno křesťansko-sociální opozicí obzvláště v dolnorakouském zemském sněmu.

Školské spolky vyvíjely enormní činnost v oblasti kultury, kdy své příjmy zajišťovaly pomocí zavádění nejrůznějších tradic a slavností. S tím šla ruku v ruce národnostně silně vyhraněná agitace, která měla prioritně zajistit dostatečný počet uvědomělých přispěvovatelů na spolkové aktivity, kteří se, jak ukazuje přehled nejčinnějších místních odborů, koncentrovaly v tzv. „národním zázemí“ regionů převážně jazykově homogenních. Takové zajišťování příspěvků samozřejmě mnohdy probíhalo velmi často z dnešního pohledu krajně neetickými způsoby zasahujícími do soukromé sféry obyvatel, čímž oba spolky rozvinutou moderní občanskou společnost, ze které samy vzešly, zdatně využívaly ve svůj prospěch a osobovaly si právo být mluvčími jejich národních celků.

Ze srovnání finanční síly ÚMŠ a DSV jasně vyplývá, že ÚMŠ nebyla nikterak v horším postavení nežli konkurenční DSV, postupem doby spíše naopak. Kromě toho se ÚMŠ mohla dovolávat ústavně zakotvené rovnoprávnosti obyvatel stejně jako liberálních zákonů konce 60. let, zatímco výše naznačená proněmecká orientace DSV měla spíše potenciál, aby jeho agitace byla vnímána jako reálná politická hrozba pro Habsburské soustátí. Finanční napojení DSV na říšská místa, především na berlínský ADS/VDA zde sice existovalo, přijaté prostředky skrze ústředí spolku ovšem nebyly nikterak významné a patrně se tak odehrávaly spíše na nižší (zejména župní) úrovni.

62 Bělehrádek, F.: ÚMŠ, s. 419.

Při pohledu na účetní bilance se tak nelze ubránit dojmu, že právě ÚMŠ dokázala demokratizačních procesů přelomu století lépe využít k národní mobilizaci, což se ukazuje na předstížení DSV nejen ve výši utržených finančních prostředků, nýbrž také na počtu v té době vydržovaných škol, kterých měla ÚMŠ před zahájením výstavby tzv. „Roseggerových škol“ ze strany DSV o více než polovinu více. „Konjunkturní období“ ÚMŠ, tj. léta, kdy ÚMŠ hospodařila s více prostředky nežli DSV a které dle poměru přijatých financí ve své maximální délce zahrnovalo léta 1897–1910, se může na první pohled v rámci celkového předválečného působení školských spolků jevit jako pouze jedna etapa, ovšem obzvláště s přihlédnutím k menšímu teritoriálnímu záběru činnosti a tím i nižšímu počtu místních odborů nežli v případě DSV, je bezesporu na místě označit vývoj ÚMŠ jako velmi dynamický a její postavení v období před vypuknutím první světové války vůči svému vídeňskému protějšku jako stabilně velmi silné a v některých ohledech i výhodnější.

Zur Finanzkraft der Schulvereine in den böhmischen Ländern. Der zentrale Kulturschulverein und der Deutsche Schulverein vor dem Ersten Weltkrieg in vergleichender Perspektive (1880–1914)

Die vorliegende Studie beschäftigt sich mit der Frage der Finanzierung der Schulvereine, konkret dann des Deutschen Schulvereins (DSV) mit Sitz in Wien und der tschechischen Ústřední matice školská (ÚMŠ, dt.: zentraler Kulturschulverein) mit Sitz in Prag, die wenigstens hinsichtlich der Größe die bedeutendsten nationalen Schutzvereine in Cisleithanien waren und sich zum Ziel setzten, Minderheitenschulen an Orten zu bauen und zu betreiben, wo sie nicht auf öffentliche Kosten entstehen konnten. Die Analyse der Rechnungsbilanzen aus den Jahren seit Tätigkeitsbeginn dieser beiden Vereine bis zum Ausbruch des Ersten Weltkrieges (1880–1914) hat die Aufgabe zu zeigen, wie die Schulvereine hauptsächlich Geldmittel für die Finanzierung ihrer Tätigkeiten erlangten, die vor allem mit dem Bau von Minderheitenschulen verbunden waren.

Beide Schulvereine waren sehr stark von den damals sehr entwickelten Bürgergesellschaften und dem Gesellschaftsleben abhängig. Im Hinblick auf die begrenzten Subventionen, die für den DSV um ein Vielfaches geringer waren, als bei der ÚMŠ, verlief die Finanzierung der Schulvereine vor allem aus privaten Quellen, insbesondere durch die Mitgliedsbeiträge, Schenkungen und Vermächtnisse. Nicht weniger bedeutend war auch die Veranstaltung von öffentlichen Sammlungen und die Erlöse aus kulturellen Aktionen. Außerdem entfalteten beide Schulvereine durch die Herstellung von Vereinsprodukten eine unternehmerische Tätigkeit, es war jedoch auch ein vernünftiger Umgang mit dem Kapital wichtig.

Über sämtliche ideelle Unterstützung des DSV aus dem Deutschen Reich hinweg ist es offenkundig, dass es sich auf zentraler Ebene keineswegs um hohe Summen für den DSV handelte und nach den offiziellen Zahlen waren diese noch geringer als die Unterstützung der US-amerikanischen Tschechen für die ÚMŠ. Gemeinsam mit der Analyse der Rechnungsbilanzen hat es sich gezeigt, dass die Stellung der ÚMŠ zum Unterschied vom vorherrschenden Bild stark und in vielerlei Hinsicht auch vorteilhafter war als jene seines vielfach größeren Wiener Gegenspielers.

Financial strength of school associations in the Bohemian Lands. The Ústřední Matice školská and Deutscher Schulverein before World War I in a comparative perspective (1880–1914)

The study deals with the issue of school associations financing, especially in the case of German Deutscher Schulverein (DSV), with the seat in Vienna, and Czech Ústřední Matice školská (ÚMŠ) with the seat in Prague, that were, at least in terms of size, the most important national-defensive associations in Cisleithania whose goal was to build and maintain minority schools in territories where these schools could not be established and run from public funds. The analysis of accounting

statements from the beginnings of the associations to the outbreak of World War I (1880–1914) is supposed to show which were the main ways of getting financial support that these school associations used for financing their activities, mostly in building minority schools.

Both school associations were largely dependent on the developed civil society and on the social life. Due to limited subventions, that were for DSV dramatically lower than those for ÚMŠ, the financing of school associations was provided mostly from private funds, through the members' fees, donations and bequests. The organisation of public fund-raising campaigns and profits from cultural events were of no lesser importance. Apart from this, both school associations were also active in business by manufacturing of associational products, however, it was also important, in which way they dealt with the association capital.

Despite all forms of ideological support the DSV got from the German Reich, it is obvious that, on the central level, the financial aid did not represent large amounts and, according to official figures, the German subventions were even lower than the support the ÚMŠ received from American Czechs. The analysis of the accounting statements shows that the position of the Ústřední Matice školská, unlike the prevailing image, was strong and in many aspects even more advantageous than the position of its bigger counterpart in Vienna.